

ANILAR

(1911-1938)

Cemal MADANOĞLU

(1911-1938)

Çağdaş Yayınları /1982

Ö N S Ö Z

Herhangi bir ansiklopediyi açtığımızda “**Cemal Madanoğlu**” maddesinde şunları okursunuz: “**Madanoğlu (Cemal) , Türk Generali ve siyaset adamı. Eşme’de 1907’de doğdu. Kuleli Askerî Lisesini ve Harp Okulunu bitirdi (1926), 1941’de Kara Harp Akademisi’nden kurmay subay olarak çıktı. 1953-1954 yıllarında Kore Savaşında Türk Kumandan Yardımcısıydı. Kore’den dönüşünde Tuğgeneral oldu (1954). Sivas ve Siirt’te 12’inci Tümen’in başında bulundu. Erzurum’da Ordu Kurmay Başkanlığı (1957), Ankara’da Zırhlı Eğitim Tümen ((1958, Elazığ’da 10’uncu Tümen Kumandanlığı yaptı.**

Kara Kuvvetleri Lojistik Başkanlığı’na tayin edildi. (1959), Silahlı Kuvvetlerin çeşitli kademelerinde bir süreden beri başlayan devrim hazırlığı uzun süre bir yöneticiden yoksun kalmıştı. Siyasî ortamdaki tedirginliği hisseden Madanoğlu, kendisine bu görev önerildiği zaman kabul etti. 27 Mayıs İhtilali’nin gerçekleştirilmesine birinci planda batıldı. 26 Mayıs gecesi devrimin Ankara Komutanı olarak harekâtı yönetti. Millî Birlik Komitesi üyesi olarak Ankara Kumandanlığı yaptı. Genel seçimlere kadar (1961) görevlerini sürdüren Korgeneral Madanoğlu parlamentoya girmedi. Sivil yönetimin kurulmasından sonra Ordu’dan İstifa etti. 1964’te İstanbul’dan bağımsız olarak milletvekilliğine adaylığını koydu. Seçimi kazanamadı. 1965’te Cumhurbaşkanlığı Kontenjan adayı olarak senatoya girdi. 12 Mart’tan sonra, 1972’de Orduda gizli örgüt kurma iddiasıyla yargılandı. Beraat etti.”

Madanoğlu, 20’nci yüzyılın ilk çeyreğinden son çeyreğine uzanan bir zaman kesitinde; Cumhuriyet tarihinin en önemli sayılacak olaylarının içinde yaşamıştır.

Etiler, Ekim/ 1982

İlhan Selçuk

Çocukluğum, Acı Çeken Askerler, Subaylığa Yönelişim

Çocukluk işte...

Yazları taşındığımız Çakaltepe'ye, 'Rahmanlar'da denir. Ben orada özgürleşirdim. Zeytinlikler arasında koşturur dururduk. Bir gün bir arşın boyunda bir yılan gördük. Çocuklarla birlikte taşlamaya başladık. Tam üstüne gidemiyoruz. Korkuyoruz. Yılan kıvranıyor, kaçamıyor. Ağzını açıp tıslıyor, savunma çabasında... En sonunda öldüremediysek de yılanın üstüne taşları yığdık.

O akşam eve geldiğimde,

- "Anne, biz bugün bir yılan öldürdük" dedim
- "Aman oğlum ne yaptın?" Olayı anlattım.

Annem dedi ki: **"Bak çocuğum, ben senin yaşındayken bir oğlan çocuğu arkadaşım vardı. Çok yaramazdı. Kuşları yakalar gözlerine iğne sokardı, ya da duvardaki taşları çıkarır boşluğa kuşları gömer, sonra taşları üstüne kapardı. Zavallı hayvancıkların ağızlarını açar, dillerini keserdi. Sonra büyüdü, evlendi, çocukları oldu; ama çocukları ya dilsiz, ya kör oldular."**

Çok etkilendim annemi dinleyince... Söylenenleri hiç unutamadım. Bende hayvan sevgisinin başlangıcı sanırım bu olaydır.

Ağabeyim askeri öğrenci, Harbiye mektebinde. Eve gelip gidiyor. Annem ağır bir hastalık geçirdiğinden, küçükken ağabeyime büyük annem bakmış; ağabeyim büyük anneme **"anne"**, anneme de **"abla"** diyor. İşte ağabeyim o zamanın üniformasıyla bir gün eve geldiğinde gözüm takıldı: **"Aaa kocaman kılıcı neden cebine soktun"** dedim?

Gerçekten kaputun cebinden kılıcın kabzası görünüyordu. Bunun üzerine ağabeyim anlattı: **"Sen küçüksün Cemal, Balkan Harbi'ni bilmiyorsun. Balkan Harbi'nde bütün Rumeli elden gitti. Halk muhacir oldu. Yenildik. İşte bu olayın utancını unutmamak gerekiyor. Emir verdiler, kılıçlar artık böyle taşınacak, gösterilemeyecek..."**

Sonra asker ağabeyim kaputunun önünü açıp kılıcını gösterdi. Gerçekte kılıç, kaputun eteği altında kalıyor; yalnız kabzası cepten dışarı çıkıyor. Sonradan öğrendim, bizde gelenekmiş; savaşta ateş almayan topları yere çaktıkları bir kazığa zincirle bağlarlarmış. Top böylece **"zincirbend"** edilerek cezalandırılırmış. Bu gelenekten esinlenerek, kılıçların gizlendiğini sanırım.

Dayım Erkânıharp zabiti kurmay subay idi; ağabeyim Harbiye Mektebi öğrencisi. Evde marşlar söyleniyor: **"1328'de Türk namusu lekелendi..."**

Sonradan nasıl olduğunu anlayamadım; semtin kilisesinde açılan okul gibi bir yere devama başladım. Padişah 5'inci Sultan Reşat döneminde kilisedeki okula gitmek ne demektir? Bu olay Osmanlı hoşgörüsünü gösterir. Kilisede uzun boylu bir papaz vardı. Otuz kadar öğrenci içinde yirmisi büyük, dokuzu onu küçük... Papaz büyüklerle uğraşır, onlara bir şeyler okutur, konuşur, tartışır; biz anlamayız. Dokuz-on küçük arasında biz dört-beş kişiyiz. İçimizde Kaymakamın oğlu Şükrü'yü omuzu kordonlu iriyarı, pırasa bıyıklı bir zaptiye okula getirir götürürdü. O zamanlar jandarma erlerine zaptiye denirdi. Annesi Şükrü'nün cebine şeker doldururdu. Ne var ki bunlar akide şekerleri olduğundan oğlanın her yanı yapış yapış... Öteki çocuklar Şükrü'nün şekerlerine düşmanlar... Çocuğun karşısına geçiyorlar, esniyorlar, esniyorlar; uyudu mu şekerlerini çalıyorlar. Bir gün Şükrü şekerlerini arayıp bulamayınca ağlamaya başladı. Papaz işe karıştı:

- **“Kim yaptı bu işi?”**

- **“İşte bu!...”**

Oysa ben, Şükrü'nün elleri yapış yapış olduğundan tiksindir, kendisinden uzak durur, verdiği şekerleri bile almazdım. Sanırım buna içerlemiş olacak. Ne var ki derdimi anlatamadım. Papaz beni cezalandırdı. Yüzümü duvara çevirip ayakta durdurdu. Ceza ağırımaya gitti. Ben ayakta sürenin dolmasını beklerken çocuklar gerçeği papaza anlattılar. Papaz kararını değiştirmede. Eve geldiğimde direttim:

- **“Ben bir daha kiliseye gitmem.”**

Evdékiler üstelemediler, Kilise öyküsü de burada bitti.

Çocukluk anıları kopuk kopuk bir filmin parçaları gibi insanın gözlerinin önünden geçiyor. Yine yazlıktayken yaşadığım bir olayı unutamam: Çakaltepe, ya da Rahmanlar, zeytinlik, bahçelik, meyve ağaçları bulunan bir yer. Yağmur yağıp da hava açıldığında karşıdaki adalar elle tutulurcasına yaklaşır. Böyle bir gün konu komşu toplandı. Ama herkes suskun ve hüzünlü bir sessizlik. Kötü bir şey beklenirmiş gibi bir hava ediyor.

Birisi: **“Hah işte, geliyor”** dedi.

Sol yandan iki gemi, biri önde biri arkada, yavaş yavaş ilerliyorlardı. Kuşkusuz bana yavaş yavaş ilerliyorlarmış gibi geliyordu. Gemiler sırayla adaların ardında kaybolup sonra göründüler. Olağanüstü bir şeyler karşısında olduğumuzu anlıyordum. Çünkü evde de anlamadığım konuşmalar geçiyor, çocuk kafamda yer ediyordu.

O gemilerin bizi ilk Dünya Savaşı'na sürüklemekte rolleri olacağını sonradan öğrenecektim.

Bir gün çocuklarla oynuyoruz. Çocuklar birden oyunu kestiler; koşuştular. Banliyö treni gelmişti; yazlıkta oturanların babaları işten dönüyorlardı. Hepsi çocuklarının ellerinden tutup evlerine doğru yollandılar. Ben yalnız kalakaldım. Olay beni çok etkiledi. Sanırım bir bunalım geçirmiştım. Doğru bizim eve koştum. Ne kadar pencere varsa taşlayıp hepsinin camını çerçevesini aşağı indirdim. Ayakyolunun penceresi köşeye geldiğinden bir tek onu atlamışım. Ev

birbirine girdi. Annem ve ablam beni yakaladılar.

- **“Ne oluyor, delirdin mi?”**

Delirmiş gibiydim:

- **“Hani benim babam? Neden benim babam yok?”**

O güne değin ben babasız olduğumun bilincinde değildim. İlk o gün bu yokluğu ve boşluğu algıladım. Sonra ağladım, ağladım, ağladım. Çocukluk işte; yorulmuş, uyumuşum.

Ama uykumda işitiyorum ve anımsıyorum. Evde bir tartışma var. Sabaha değin sürüyor. Sabah uyandım. Annem kararlı. Bir bakır leğen getirdi. Beni sıcak sularla iyice ve özenle yıkadı. Yeni giysilerimi giydirdi. Bavulumu hazırladı. Sonra dedi ki:

- **“Şimdi gidip babanı göreceksin, bir baban olduğunu anlayacaksın.”**

Ablam o sırada 17-18 yaşında. Kalktık. Yola çıktık. Vapurla Bandırma'ya geçtik. Oradan trene bindik. O zaman trenlerde odun yakılıyor. Odunun dumanı yoğun. Tünellere giriyoruz; dumandan boğulacak gibi oluyorum. Tünelden çıkıyoruz; tam soluk alacak gibi olurken yeniden tünele dalıyoruz, soluğum kesiliyor. Çocukluk belleğime tüneller iyice yerleşti. Sonra tünellerden kurtulduk. Manisa'ya geldik. Manisa'dan kalktık, Eşme'ye vardık. Eşme'de bizi, **“hoş geldiniz”** diye karşıladılar. Baba evine geldiğimizde ilk kez babamı gördüm. Uzun boylu bıyıklı biraz göbeklice bir adam. Beni görünce pek sevindi. Aldı beni kucağına oturttu, sevdi. Eşme'deki evimizde öbür annemden başka kardeşlerim de var. Babam beni okuyor; o sırada evin önünden bir sürü geçiyor. Babam;

- **“İşte bu sürü senin”** diyor.

Akşamüzeri önümüzdeki yoldan gacıır gucur kağnılar konvoyu akıyor. Güneşin batışıyla birlikte süregelen bu gürültü kulaklarımda uğulduyor. Benim pek hoşuma gitti oraları... Babam da sanırım beni yanında alıkoymak istiyor; ama çevrenin hoşuma gitmesine karşın İstanbul'a dönmek istiyorum. Annemi özliyorum. Bir şey söylemiyorum; ama kalmaya pek niyetim yok.

Bir gün birlikte oynadığım çocuklardan öğrendiğim bir türkü tutturdum. Babamın ağzı yüzü birbirine karıştı türküyü duyunca;

- **“Şunu susturun”** diye bağırdı. Ve kalktı yürüdü, gitti. Meğer bu türkünün öyküsü, babamı kızdıran bir olayı simgeliyormuş.

O zamanlar evlenmeler bugünkü gibi değil. Görücüler, bohçacı kadınlar dönemi yaşanıyor. Babam, Eşme'nin ağalarından. Kızı Mürvet (Mürüvvet) de gelinlik çağa girmiş. Mürvet, benim baba bir ana ayrı ablam. Ne var ki babam kızını istemeye gelenleri iyi karşılamamış;

- **“Benim, size verecek kızım yok”** demiş.

Mürvet, olan bitenleri içerdeki odadan dinliyormuş. Durumu anlayıp umutsuzluğa kapılınca evdeki Martin tüfeğini çenesinin altına dayayıp, çıplak ayağının başparmağıyla tetiğe basmış. Anlaşılan öteki ailenin oğluyla aralarında uzaktan uzağa bir sevgi varmış. Babam

silah sesine koşmuş, durumu görünce deli gibi olmuş. Bu olay iki ailenin arasında sonradan başka acı olayları da biçimlendirecek bir uçurum açmış.

İnsan çocukken çevresinde olan bitenleri anlayamıyor; ama sezgileriyle bazı şeyleri kavıyor. Ben, babamla annemin ayrı yaşadığını böylece öğrenmiş oldum. Sonradan bu olayın ilginç öyküsünü ve dedemin kimliğini de öğrendim.

Babamı gördüm. Ama yanında kalamadım. Ablamla birlikte İstanbul'a döndük. Aileyi ve Eşme'deki kardeşlerimi de böylece tanımış oldum.

Bu arada zaman geçiyordu. Ben ilkokulu bitirmiştım. İstanbul işgal edilmişti. Kadıköy'de Mısırlıoğlu'na taşınmıştık. Çünkü Kartal'da Sultani (ortaokul) yoktu. Kadıköy'de yerler hep Arnavut kaldırımydı. Atmak için taş bulamazdık. Mahalledeki arkadaşlarla köşebaşlarına taş kümeleri yığardık.

Niçin?

Çünkü akşamüzerleri bakkala, çarşıya alış-veriş için çıkan kadınlara işgal kuvvetleri erlerinden birisi sarkıntılık etti mi, herifi taş yağmuruna tutardık. Kadınlar, kızlar bizim savunma ateşimiz altında evlere kaçarlardı.

Evimiz köşe başındaydı. Karşımızda bir kaptanın evi var. Kaptanın alt katındaki iki odayı o zaman mülâzım-ı evvel dedikleri bir üsteğmen tuttu. Üsteğmen evli, çocukları yok.

Evde, okulda, sokakta yaşadığım birçok olay, işgal kuvvetlerine, düşmana, emperyalizme karşı bilinçlenmeme yol açıyor. Daha çok küçüğüm; ama yüreğimde bir şeyler oluyor. Komşumuz üsteğmen ile dost olduk. Ben her sabah okula gitmek için erken kalkıyorum. Kadıköy Sultanisi'nin ilk sınıflarındayım. Bu, **“ortaokulun ilk sınıflarındayım”** demek. Zil çalmadan derse yetişmek için telaş ediyorum. Kahvaltıyı yarım yamalak yapıyorum. Annem kızıyor:

- **“Oğlum, daha vakit var, doğru - dürüst kahvaltı etsene..”**

Lokmalar ağzımda, yanıt veriyorum:

- **“Bir işim var, okula erken gitmek gerek...”**

Evden çıkınca hemen komşunun kapısına koşup sesleniyorum:

- **“Mülâzım amca, Mülâzım amca, ben geldim.”**

Üsteğmen palaskasını kuşanmaya çalışarak kapıdan görünüyor:

- **“Geliyorum oğlum...”** Birlikte yola çıkıyoruz.

Peki, görevim nedir?

Ben önden yokuş aşağı koşarım. Kuşdili Çayırına doğru. Sokak ve caddeleri aşarken dikkat ederim. Kavşaklara, köşe başlarına gelince sağa sola bakarım; acaba İngiliz, Fransız,

İtalyan subayı var mı? Eğer işgal kuvvetlerinin bir subayı varsa iki kolumu yana açarım. Bu demektir ki: **“Gelme!... Olduğun yerde dur ve bekle.”**

O zaman Mülâzım Amca bekler, ya da görünmemek için bir yan sokağa sapar. Eğer vardığım köşe başında bir işgal subayı yoksa sağ kolumu dikine havaya kaldırırım. Üsteğmen rahatça yürür. Ben, **“Mülâzım Amca”**yı böylece kılavuzluk yaparak Kızıltoprak istasyonuna götürürüm. Oradan trene biner. Çünkü onun görevi Erenköy’de. Sonra ben koşa koşa okula yetişirim.

Niçin böyle yaparsınız?

Çünkü İşgal Kuvvetleri Kumandanı General Harrington emir vermiş: **“Bütün Türk subayları işgal subaylarına selam verecekler.”**

Bu emri yerine getirmek komşumuz üsteğmene ağır geliyor. Ben de her sabah onu işgal subaylarıyla karşılaştırmadan görevine ulaştırıyorum.

Benim yaşımda çocuk, çevrenin ve olayların etkisiyle uyanıyordu. Bu uyanış, o günlerin ortamında doğal sayılmalıdır. Çünkü **Yirminci Yüzyılın ilk çeyreğinde Türkiye’yi ulusçuluk, Türkçülük akımları etkilemiştir.** Dış ve iç olaylar ulusal bilincin ışmasını körüklüyordu. Öncelikle asker evlerinde uyanış bütün aileyi sarıyordu. Ben de bu ortamın içinde gelişerek Sultaniye’ye geçmiştim.

Niyazi Tevfik Bey, Kadıköy Mekteb-i Sultani’sindeki müdürümüzdür. İleri fikirli bir adamdı. Bize çok yararı dokundu. Sultani’de **“El-Muhtazarat”** diye bir ders okurduk. Sarıklı, cübbeli bir hocanın öğrettiği bu ders hoşuma gitmezdi.

Neler okunurdu?

Bir gün hoca, suların nasıl temizleneceğini anlatıyor: **“Ma-i rakit (durgun su) ya da ma-ı câri (akar su) ne zaman temizdir, ne zaman pistir?”**

Diyelim bir kuyuya bir sıçan düştü. İçeride koktu. Kuyu nasıl temizlenir?

41 kova su çekeceksin, kuyu temizlenmiş olacak.

Benim de aklımda buna benzer bir başka olay kalmış. Çakıltepe’de bizim kuyuya sıçan mı, kedi mi, bir hayvan düşmüş, boğulmuştu. Kuyu koktu. Uzun zaman suyunu kimse içemedi. Bunu hocaya anlatıverdim. Hoca fena halde öfkelenmiş, beni sınıftan kovdu. Eyvah, ne yapacağım şimdi ben? Çünkü Müdürümüz Niyazi Tevfik Bey beni avluda görürse **“izinsiz”** verir. Gerçekte çok yaramaz bir çocuk değildim; ama Niyazi Tevfik Beyin bana karşı bir önyargısı vardı. Eğer kurallara ters bir şey yapar da öteki hocalardan **“izinsiz”** cezası alırsak, cezayı kaldırmak, ya da bağışlatmak olasılığı vardı. Çünkü hafta içinde **“aferin”** aldın mı, **“izinsiz”** cezası yürürlükten kalkardı. Niyazi Tevfik Bey ise **“bila af izinsiz”** (yani afsız) verirdi. Dersin bitimine 5-6 dakika var. Kendi kendime dedim ki: Doğru ayak yoluna gideyim, zil çalınca dek dışarı çıkmayayım. Ben ayak yoluna doğru yürürken, Niyazi Tevfik Bey kar-

şima çıkıvermesin mi? Yanında öğretmenlere yardımcı olarak disiplin işlerine bakan bir görevli vardı. Niyazi Tevfik Bey beni görünce:

- **“Ne yapıyorsun sen dışarıda?”**

Donakalmıştım. Gözlerime baktı;

- **“Doğruyu söyle”** dedi.

Ben de olayı dosdoğru anlattım. Ve dedim ki:

- **“Efendim ben hocamızı kızdırmak için söylemedim; gerçekten başımızdan böyle bir iş geçti, 41 kova su çekmekle kuyunun suyu temizlenmiyor.”**

Niyazi Tevfik Bey durdu, düşündü:

- **“Sen şimdi doğru sınıfa git, ‘beni müdür yolladı’ deyip, af dileyerek hocanın elini öp yerine otur.”**

Ben emri alınca yürüdüm. Ama müdür yanımdakine birşeyler anlatmaya başlayınca meraklandım. Köşeyi dönünce durup dinlemeye çalıştım. Niyazi Tevfik Bey diyordu ki: **“Başımıza ne gelirse bundan geliyor. Azizim şu işe bak: Halife cihâd-ı mukaddes ilan etti; bütün dünya Müslümanlarını savaşa çağırdı. Sonra ne oldu?. ‘Kâfirin üstüne yürüyün dediği Müslümanlar’, gelip Dersaadet’te karargâh kurdular; işgal kuvvetleri arasında yerlerini aldılar.”**

Müdürümüzün ne demek istediğini anlamıştım. O sırada İngiliz İşgal Kuvvetleri arasında Hintli askerler de bulunuyordu. Bu Hint Müslümanlar sıralı sırasız, vakitli vakitsiz kapıyı açar sınıflara dalarlardı. Beşi, onu, yirmisi birden; **“Kur’an, Kur’an”** derlerdi. Çıkarıp Kur’anları verirdik. Bunların hepsi yüksek sesle olmak üzere kendi şivelerine göre Kur’an okumaya başlarlardı. Birbiriyle uyumsuz sesler sınıfları doldurur, dersler böyle geçerdi. Niyazi Tevfik Bey, yurtsever ve ilerici bir insandı; gerçeği görüyordu. El Muhtazarat Hocasının beni sınıftan kovmasını da içine sindirememişti. Çünkü bir hayvan leşinin düştüğü kuyunun 41 kova su çekmekle temizlenemeyeceği ve sağlık koşullarına çok uzak bulunduğunu biliyordu.

Birgün Niyazi Tevfik Bey bütün öğrencileri okulun avlusunda topladı; **“Çocuklarım, devletin ne durumda olduğunu küçük yaşınıza karşı biliyorsunuz, görüyorsunuz. Acı günler geçiriyoruz. Bizim görevimiz sizi yetiştirmektir. Öğretmenlik kutsal bir meslektir. Görevimizi yapmaya çalışıyoruz. Ancak bizim de ailemiz, eşimiz, çocuklarımız var. Evimize ekmek götürmek zorundayız. Oysa çoktan beri aylık alamıyoruz. Başka çaremiz kalmadı. Devlet bize aylık verinceye dek okulu kapatıyoruz. Okul yeniden açılacağı zaman sizlere haber yollarız”** dedi. Öğrenciliğimi Osmanlı devletinin çöküş yıllarında yaşıyordum. Her yanda işgal ordularının askerleri, İngilizler, Fransızlar, İtalyanlar, daha bilmem neler. Kuşdili çayırında top oynarız, gelir bizi kovalarlar.

Harp Okulu'nda Harp Tarihi Hocamız Kurmay Yarbay Emin Çobanoğlu bir sırasını getirip şöyle bir olay anlatmıştı: “Birinci Dünya Savaşında bir Alman generali yanında bir Türk, bir Alman emir subayı otomobiliyle cepheyi denetlemeye gidiyor. Yolda bir yokuşu tırmanırken araba stop ediyor. General olayın nedenini soruyor. Şoför;

- **“Yokuş çok dik, depodaki benzin az. Arabanın eğimine göre benzin deponun dibine kayıyor, motora benzin gelmiyor.”**

- **“Peki, ne yapacağız?”**

- **“İtmekten başka çare yok.”**

General ve iki emir subayı dağ başında kanter içinde arabayı iterlerken, cepheden izinli dönen bir Türk subayı durumu görüyor ve yardım etmek istiyor. Tozdan, topraktan rütbelerini çıkaramadığı subaylara doğru yürüyor. Olayın nedenini öğrenince;

- **“Arabanızı niye tersine çevirip, geri vitesle yokuşu çıkmıyorsunuz?”** diyor. Emir subayı bu çözümü generale anlatınca, Alman şapkasını başından çıkarıp yere vuruyor...

Üsküdar'da emekli bir subay olmadık bir olaya karışmış, bir polis de onu tutuklamış; gazeteler olan biteni ayrıntılarıyla yazmış. Bu durum ikmâl-i tahsil subaylarında büyük tepki yarattı. Hepsi de yüzbaşı rütbesinde idiler. Toplanıp yürüyüşe geçtiler. Harbiye'den Şehzadebaşı'na değin polis karakollarının altını üstüne getirdiler. Bir iki gün sonra Ankara'dan Recep Peker geldi. Yürüyüşe geçen subayları topladı. Ben toplantı salonuna bakan bir bölmeden konuşmayı dinledim. Peker, bir yandan ikmâl-i tahsil subaylarını yüceltiyor; ama şunları da söylüyordu: **“Avrupa devletleri bu durum karşısında ne der? Türklerin gerçek ve düzenli bir devlet durumuna geçememiş olduğunu ileri sürmezler mi? Bu nedenle yaptıklarımız doğru değildir; sonuçlarına dikkat edelim, bir işi yaparken...”**

Yine o dönemin uzun savaşlarını yaşamış insanlarındaki ruhsal yapıyı vurgulamak bakımından bir olayı anlatayım: Harp Okulu'nda bizimle birlikte okuyan bir Müslüman Hintli vardı. Ona **‘Âzad Hindistan’** derdik. Saçları uzun olduğundan, kadınlar gibi topuz yapardı. Manastır idadisinden yetişmekle öğrenen bir sınıf subayımız bu Âzad Hindistan'dan kuşkulandı, ikide birde dolaplarının gözlerini karıştırırdı. Ama saçlarının arasında şifre sakladığını da düşünür; saç topuzuna bakmadığı için bu işi bize havale eder;

“Şaka niyetine bir yoklayın bakalım” derdi

Harbiye biterken, bir ikinci kura daha çektik, bu kez atandığım yer: **Muğla Birinci Dağ Alayı.**

Birliğimize gitmeden önce Maltepe Endaht Mektebi'nde eğitim görmemiz, bugünkü adıyla Atış Okulu'nda tatbikat yapmamız gerekiyordu. Ne var ki, bu **tatbikatın paydos saatlerinde de bizi boş bırakmadılar; dans ve muaşeret dersleri verdiler. Dans derslerinde tango, fokstrot, vals öğrettiler.** Sonra bize bir ay izin verdiler.

Muğla'da iyi subaylık yapamadım ben. Askerliğimizi yokluk içinde yürütmeye çabalıyorduk. Kışla yok. Camilerde, depolarda dağınık durumda asker. Ama sabah eğitim, öğleyin yemekten sonra ders yapıyoruz. Gece yemekten sonra yine ders veriyoruz.

Eğitime çıkıyoruz. Ancak **askerin üstünde başında yok. Verilen giysiler yazlık. Yerde sürünme, emekleme, sıçrama, yatma, çökme, kalkma, derken on beş günde askerin giysileri parçalanıyor. Bir kez yıkanınca büzülüyor, çekiyor.** Denetimlerde kumandana karşı düzenli ve güzel bir görünüme girmek gerekir. Biz ceviz kabuklarıyla yapraklarını kaynatıyoruz. **O zaman askerin iç çamaşırları bugünkü gibi kısa değil. Uzun don ve kollu iç gömlekleri var. Biz bu iç çamaşırları ceviz boyasıyla kahverengiye boyayıp don-gömlek talime çıkıyoruz. Esas üniformayı teftişe saklayalım diye.**

Pabuçlar da dayanıklı değil. Sümerbank'ın yolladığı postallar bir buçuk ay dayanmaz.

Ne yapalım?

Ayakkabıları parçalanıncaya dek erata giydirdik. Herşeyden yoksunduk. Talime çıktığımızda top sesi yerine davul çalardık; futbol maçlarında çevrilen kaynana zırılıtlarıyla makiNELİ tüfek, sesini taklit ederdik, teneke çalardık. **Atsız bir araba bulur, üstünü yatak çarşaf-larıyla örter tank biçimi verir, top yerine bir soba borusu yerleştirirdik. Erler bu sözde tankı arkadan iterlerdi. Talimler bu hava içinde geçerdi. Üstüste savaşlar ülkenin belini bükmişti. Ekonomik güçsüzlük apaçık ortadaydı.**

Haftada iki kez Muğla'dan Sakar tepesine yürüyüş yapardık. Dağların doruğundan deniz görünürdü. O zaman İtalya saldırganlaşmaya başlamıştı. Oniki Ada İtalyanların elindeydi. Beni hep önceden gönderirlerdi ve her yürüyüşte (elimdeki plana göre) verilen emirleri yerine getirir, İtalyan rolüne çıkardım. Düşman flamasını gösterilen yere diker ve denize dimdik bakan Sakar tepelerinde düşman çıkarmasını koruyan birlik kumandanı olurdum. Bizimkiler yetişir, taarruz ederler, beni söküp atarlar, böyle uygulamalarla askerin bilgisini ve gelişmesini sağlamaya çalışırdık.

Muğlalıların çoğu okumuş yazmış insanlardı. Hepsi güleryüzlü ve temizdiler, şakacıydılar. İyi dostluklar kurdum Hatta hiç unutmuyorum, Bir gün arkadaşlarla ağaçların altında sofraya kurmuş yiyip içiyorduk. Ben dedim ki:

- **“Yahu, ben Muğlalılar kadar enayi insanlar görmedim.”**

İçimizde Süreyya Kolcuoğlu var:

- **“Neden enayi oluyormuşuz?”**

Çevreyi gösterdim:

- **“Baksanıza güzelim marulları tohuma kaçırmışsınız.”**

Süreyya Kolcuoğlu gitti, benim güzelim dediğim marullardan birisini söktü getirdi, burnuma doğru uzatarak;

- **“Bak İstanbullu, bu marul değil, tütün”** dedi.

Orduevinin yapılması da bir ömürdür. Çünkü Fahrettin Altay geliyor diye bir günde yapıldı. Alay Komutanı düşünmüş:

“Fahrettin Altay gelecek; Nerede oturtup ağırlayacağız?”

Doğru dürüst bir yerimiz yok. Sundurmalar altındayız, orada buradayız. Daha çok Türk Ocağı'na gidiyoruz. Kitap okuyamız oluyor, konuşuyoruz, tartışıyoruz, okuyanlar ortaya bir fikir atıyorlar.

Türk Ocağı bize epey şeyler verdi. Ama bizim bir gazinomuz yok. Alay Komutanı eksikliği duyuyor. Biliyor. Fahrettin Altay'ın Muğla'ya gelmesi bir gerekçe oldu. Bir pazar sabahı, erkenden, Alay Komutanından hepimiz birer birer yazı aldık. Herkese bir görev verilmiş. Kimi iki kilo cam çivisi sağlayacak, kimi üç kilo tahta çivisi, kimi 6 kilo boya, kimi bir başka şey...

Herkes aldığı emri iki saatte yerine getirdikten sonra saat tam 8'de deponun önünde bulunacak. Hepimiz emre göre gerekli şeyleri bulmak için dağıldık. Esnafı evinde buluyoruz. Gerekli malzemeyi söylüyoruz. Pazarlık edip fiyatını saptıyoruz. Sonra dükkâna gidip alıyoruz. Alay Komutanının emrine göre bir senet imzalayıp veriyoruz. Eski depoyu Orduevine dönüştürmek için ne gerekliyse Alay Komutanı düşünmüş. Akşamüstü iş bitirildi. Yapının boyası moyası tamamlandı.

Ertesi gün de **Orduevinin önündeki bahçeye bir dans pisti yaptık**, çiçekler diktik, düzelttik. Orduevi böylece bir günde oluştu.

Muğla'ya gittiğim zaman kışla yoktu. Kışla yapılması için girişime geçildi. Önce anlattığım gibi şurada burda dağınık durumdaydık. Emir verildi. Kışla yapılacak. Böylece daha disiplinli toplu duruma geçilecek. Herkes kendine düşen görevi üstlendi. Ormanlardan katırlarla tomruk getiriyoruz.

Bir gün tomruk sırası bende. 21 katır verdiler. Ben de at üstündeyim. 22 hayvan var. Gittik katırları yükledik. Ben o akşam bir eğlenceye çağrılıyım. Aklım başımda değil. Acele ediyorum, bir an önce dönelim diye... Her katırın bir sağına bir soluna iki uzun tomruk yükleniyor. Tomrukların uçları yerde sürükleniyor: ama hayvanlar işlevlerini yapıyorlar. Ben görevi şişirme yapıyorum. Dönüşte ne olmuş haberim yok. Ama geceyin kokusu çıktı. Katırlardan biri yok, 21 katır almışız, 20 katır geriye getirmişiz.

Ne oldu bu katıra?

Öğleden sonra durum aydınlandı. Meğer o katır bir köyden yeni satın alınmış. Dağ yolundan inişte dikkat etmemişiz. Yaraş köyünün yakınlarına gelince katır aldığı köy yoluna sapıvermiş. Köylüler ertesi günü hayvanı Askerlik Şubesine geri getirmişler. Ali Barut bunu duyunca: **“Yahu, bu Cemal 21 tane katır idare edemiyor, savaşta 150 askeri nasıl idare edecek?”**

Laf yayıldı. Ağırına gitti. Çünkü o sırada bölük komutan vekiliyim.

Muğla’da ilk deneyimlerim o günkü Türkiye’nin yoksullukları ve askerliğin eksik koşulları içinde geçti. Savaş görmüş geçirmiş sert ama canayakın subayların karakterleri bana çok şey öğretti. Bunların arasında Yemen’de çarpışmış olanlar bile bulunuyordu. Bir Aziz Yüzbaşı vardı. Türkiye’de kurulan ilk **“küçük zabıt”** mektebinden çıkmıyordu. Yemen savaşlarında subay gereksinmesi duyulmuş; bu küçük zabıt adaylarına demişler ki:

- **“Hepinizi subay yapacağız; Yemen’e razı mısınız?”**

Böylece subay olup Yemen’de savaşmaya giden Aziz Yüzbaşı bana neler anlatmıştır, tatlı ve acı: Çölün içinde belirli uzaklıklarda kaleler varmış, ikmal kaleden kaleye yapılıyor. Erzak, cephane, silah, araç, gereç... Aziz Yüzbaşının birliği, rüzgârın sesi bir kaleden bir kaleye götüreceği zamanı beklermiş ne istediklerini duyurmak için boru çalarlarmış. Askerlikte her şeyin bir borusu vardır. Söz gelişi Alay Kumandanı borazanına der ki:

- **“Boru çal, nöbetçi subayı gelsin!”**

Telefon mefona olmadığı yılların askerliği böyle. Nöbetçi subayı boruyu işitince neredeyse kalkar gelir. Her gereksinmenin bir borusu var: **“Komutan borusu, imam borusu, su borusu vb.”**

Aziz Yüzbaşı ve arkadaşları Yemen’de rakı içerlermiş. Yaşam koşulları öyle ki içki de içiliyor. Rakı kalmadığı zaman karşı kaleye iki boru çaldırırlarmış ardı ardına:

Birincisi, imam borusu... İkincisi, su borusu...

Böylece **“imam suyu”** istediklerini anlatırlarmış. Bilindiği gibi halk arasında rakıya **“aslan sütü”** ya da **“imam suyu”** gibi adlar takılmıştır.

Taaa Yemen’de savaşıp çekile çekile gelmiş bir ordu en sonunda Ulusal Bağımsızlık Savaşıyla **“Millî Misak”** sınırlarını çekmiş ve Cumhuriyeti kurmuştu. Ben de çocukluğum da Mütareke’nin kara günlerini yaşamıştım.

Subaylığım güçlendi Muğla'daki gibi değilim. Haylazlık yapmıyorum. Ya da ne yapıyorsam, evimde yapıyorum. Dışarıda patırtı gürültü yok. Hiçbir olay çıkarmıyorum. Sabahları duyuyorum: Filan yerde teğmenler içmişler, olay çıkarmışlar, ya da, falan düğünde gürültü çıkarmışlar. Ben ortalıkta görünmüyorum. Yaşam yollarında ustalık kazandım.

Alay Komutanımız Bâhir Akkaya, kendine özgü düşünceleri olan bir adamdı. Her rütbenin, bu arada teğmenlerin bir **“Onur Kurulu”** var. O zaman buna **“Haysiyet Divanı”** diyoruz. Ben yüzbaşidan aşağıda ne rütbe varsa, o kesimin Onur Kurulu Başkanıyım. Bir subay kusur işlemişse, sakıncalı bir davranışta bulunmuşsa, Alay Komutanı onu doğrudan doğruya çağırıyor, çıkışmıyor, azarlamıyor. Bana haber gönderiyor. Gidiyorum:

- **“Buyur Komutanım.”** Alay Komutanı uyarıyor:
- **“Filanca arkadaş Kurmay Başkanının evinin önünden sık geçiyormuş. Kurmay Başkanının gelinlik çağda güzel bir kızı var; söyle ona, yakışmaz bu bize...”**
- **“Başüstüne.”** Teğmen arkadaşı çağırıp uyarıyorum.

Kolordu Komutanımız Abdurrahman Nafiz Gürman, bizim birlikleri denetlemeye geldi. Denetim sırasında bir konuyu kurcalamak istedi. Anlamak istediği şu: **“Bir savaş durumu içinde bir er çaresiz kalsın, tek başına kalsın, tutsak edilsin ve sorguya çekilsin. Bakalım sorulara nasıl karşılık verecek? Tutumu, davranışı ne olacak?”**

Çünkü yürürlükteki Cenevre Anlaşması'na göre, savaş tutsağı; ancak belirli sorulara yanıt vermekle yükümlüdür. Acaba erler bu işin bilincinde midirler? Sorguda sır verecekler midir? Gevezelik edecekler midir? Tuzaklara düşecekler midir?

Emre göre bir savaş durumu düzenledik. 10 - 15 düşman çıkardık o yandan, 5 - 10 düşman çıkardık bu yandan...

Bizim erler iki kişi. Tutsak olacak erin arkadaşını yere yatırdık.

- **“Sen vuruldun, düşman öldürdü seni”** dedik. Sağ kalan ere:
- **“Sen de tutsak olacaksın...”** Yanıt:
- **“Türk askeri tutsak olmaz.”**

Ben eğitimde askeri işlemişim: **“Türk askeri tutsak olmaz, ölen arkadaşının ölüsünü kendisine siper yapmaz”** gibi kuralları inanç niteliğine dönüştürmüşüm.

Bizim er tutsaklığı yadsıyor. Sözde düşman askerleri, erin üstüne yürüdüler. Er direniyor:

- **“Tutsak olmam..”**
- **“Olacaksın ulan..”**
- **“Olmam!..”**

Sekiz - on dakika mücadele itiş-kakış, er bir türlü tutsaklığı benimsemiyor. Bağırıyoruz, çağırıyoruz:

- **“Şimdi tutsaksın.”**
- **“Olmaz, Ben tutsak olmam.”**

Çevresindeki düşman askeri rolündeki arkadaşlarıyla savaşıyor, ne üst kaldı, ne baş, ne ceket kaldı, ne düğme... Bir türlü ere tutsaklığı kabul ettiremedik. En sonunda Kolordu Komutanı Abdurrahman Nafiz Paşa:

- **“Bırakın, erin bu davranışımı beğendim; sorumdan vazgeçiyorum” dedi.**

Bir gün ben başka bir görevle uğraşırken Tümen Komutanı gelmiş, bizim bölükte denetleme yapmış:

- **“Oğlum bu ne tüfeğidir?”**
- **“7,9 çapında mavzer tüfeğidir.”**
- **“Ne demek 7.9 çapında mavzer tüfeği?”**

Soru karşısında bizim asker teklemiş. Olayı duyunca canım sıkıldı. Ben bu gibi bilgileri askere öğrettiğimi sanıyordum. Gece derse geldim. Yakın şu lüks lambasını... Zaten gaz lambaları yanıyor. Lüksü yakmak zaman alıyor. Ben derse başladım, lüks geledursun diye... Ama lüks bir türlü gelmedi. Onun da bir nedeni varmış, sonradan öğrendim. Ancak dersimiz sürüyor.

- **“Ben bunların kafasına 7.9 çap kavramını nasıl sokarım?”**

Düşünüyorum. Sonunda karatahtayı getirttim. Karatahtanın üstüne tebeşirle bir tekerlek çizdim:

- **“Bakın, bu namlunun ağzı” dedim. Evet, bu namlunun ağzı.**

Sordum:

- **“Namlu ağzının en geniş uzaklığına ne diyoruz?”**
- **“Çap.”**
- **“Demek ki, namlu ağzının en geniş uzaklığının bir ölçüsü var.”**

Asker beni dinliyor:

- **“Şimdi bu namlu ağzının en geniş yerini bir hayvan boyuyla ölçelim. Kaç hayvan boyudur bu çap? Bilelim. Önce bulun bir hayvan, adını söyleyin bana...”**
- **“At desek olmaz... Deve desek olmaz...”**

Bir er:

- **“Pire olsun...”**
- **“Tamam, pire olsun.”**

Karatahtaya bir pire resmi çizdim, büyük ve kuyruklu...

- **“Pirenin kuyruğu var mı?”** Ama olsun, benim pire kuyruklu piredir.
- **“Şimdi bu namlunun çapma kaç pire sığar?”**

Bir pire koyuyorum, bir pire daha, bir pire daha... Asker:

- **“Koy bir pire daha”** diyor.

Ben hesaplı gidiyorum. İstiyorum ki, yedi pire namluya sığsın. Bu durumda sekizinci pirenin kuyruğunu dışarıda bıraktım. Demek ki namlunun çapı, yedi pire ile bir kuyuksuz pire... Yani yedi milimetre ile bir milimetrenin onda dokuzu... Benim bunu anlatmam en aşığı bir saat sürdü, kan-ter içinde kaldım, ille iyice bellesinler istiyorum.

Askerin biri baktı, baktı:

- **“Efendim dedi, amma soluk tükettin. Kan-ter içinde kaldın bunu bize anlatmak için. Anladık, gerçekten anladık, emme bu silahın mehendizi (mühendisi) namluyu sekiz pire çapında yapsaydı da sen böyle maf olmasaydın, eyi olma mıydı?”**

Dersin sonuna doğru birden aklıma geldi. Çavuşa sordum:

- **“Ne oldu, lüks nerede kaldı?”**

Çavuş, hık mık ediyor. Anladım birşeyler dönüyor.

- **“Getirin şu lüksü, göreceğim”** dedim.

Getirdiler. Bizim lüks geldi. Camı kırılmış, tepesi uçmuş, yandaki direkleri yok olmuş. Canım sıkıldı. Bir yandan da öfkelenim:

- **“Ne oldu buna? Kim yaptı bu işi?”** Çavuş yanıtladı:
- **“Sen bize, ‘kim ne emir verirse yapın’ dedin. Saffet Yüzbaşı lüks lambasını istedi, verdik. Aldığımız zaman böyle geldi.”**

Ne var ki, bu kez fena bozulmuştum. Lüks bizim için gerçekten lükstü... Çavuş, sıkılarak:

- **“Sana, ‘üzülürsün’ diye demeye çekindik”** dedi.

Saffet Yüzbaşı, Birinci Şubede çalışıyordu. Bir gün eğitimden döndüğümde, Saffet Yüzbaşı beni gördü; eliyle işaret edip çağırırdı; **“Otur bakalım”** dedi. Anlatmaya başladı:

- **“Bak oğlum, ben evlendim, hemen buraya atandım. Karımı da getirdim. Karım gebe kalınca düşündük, taşındık; burada doğum yapmanın zorluklarını hesapladık... Ne olur, ne olmaz, diye İstanbul’a gönderdim. Ama mektuplar almaya başladım: **‘Karın filancanın evine gidiyor, şunu yapıyor, bunu yapıyor.’** Benim sinirlerim bozuldu. Deli gibi oldum. Bir gün **‘Bir şişe rakı getirin?’** dedim. İçtim. **‘Bir şişe daha getirin?’** diye emrettim. Bölük odasımdayım. İkinciye içtikten sonra, üçüncüyü de de-**

virdim. Sonra başlamışım perdeleri merdeleri yırtmaya, duvardaki resimleri, grafikleri parçalamaya... Bizim bölük birbirine girmiş, **‘bizim yüzbaşı delirdi’** demişler. Gelenlere, **‘Karanlık burası, ışık yakın?’** demişim. Lambaları yakmışlar. Yetmemiş, tavladan gemici fenerlerini getirmişler. Ben, **‘Karanlık burası, yakın?’** diye bağıryormuşum. Sizin bölükten lüksü almışlar. O sırada ne yaptığımı bilmiyorum, senin lüksü benzetmişim. Şimdi yaptığım bütün zararı ödüyorum. Senin lüksü de yerine koyacağım; ama sen çok efendi bir çocukmuşsun. Bana kafa tutacaksın sanıyordum; bak ağzını açıp bir tek söz söylemedin... **Yeni haber aldım, benim hanım gider gitmez bir oğlan doğurmuş, uzun süre hastanede yatmış; ‘gezme-tozma’ lakırdıları da uydurmaymış.’**

-

BÖLÜM 4

Doğu Hizmeti, Yoğun Olaylar

Ordu’da bir yöntem vardır. Türkiye’nin her yanını göreceksin; her yerde çalışacaksın. Bir de doğu hizmeti var. Her halde benim sıram yaklaşmış ki, önce yakın doğuya Cizre III. Hudut Taburu Makineli Tüfek Komutanlığına atandım. Niğde’de yeni tren yolu da açılmıştı. Hazırlığımı yaptım, bindim trene... Döndük dolaştık İslahiye’ye geldik. Oradan da Mardin’e. Trenden indim Mardin’de. Bir inzibat eri geldi, selam çaktı:

- **“Zatınız kimsiniz efendim?”**
- **“Mülâzım Cemal.”**
- **“Alay Komutanının emri: kendisini görmeden Cizre’ye gitmeyeceksiniz.”**

Emir emirdir.

Çarşıda Cizre’ye gidecek bir kamyonun şoförüyle anlaştık. Şoförün yanında pencere yanındaki yer, iki buçuk not (iki buçuk lira).

Akşamüzeri Cizre’ye ulaştık. Taburun subayları beni, **“hoş geldin”** diye karşıladılar. Benim teslim alacağım görev, taburun makineli tüfek komutanlığı; ama iki tane makineli tüfek var, taburda. Normal taburda üç bölük, bir makineli tüfek bölüğü vardı o zamanlar. Şimdi burada üç hudut bölüğü, iki tüfekli bir makineli tüfek takımı var. Hudut taburları kuruluş bakımından kısır tutulmuş.

Beni yerine atandığım subay dolaştırıyordu. Bir kahveye oturduk, kahve istedik. Kahveler geldi. Tam içecektik ki, yol tarafından **“vuuuu”** diye koyu lacivert renkli ve sallı bir otomobil geçti, ortalık toz duman içinde kaldı, kahveyi içemedim.

- **“Kim yahu bu? Nasıl bulmuş burada bu otomobili?”**

- “Mülâzım Alfons” dediler.
- “Kim, Mülâzım Alfons?”
- “Fransız subayı.”
- “Ne işi var burada?”
- “Herhalde Kaymakama gidiyor, bir konuşacağı vardır.”
- “Allah Allah.”

Cizre sınır kapısı Suriye’ye açılıyor. Suriye o zaman Fransızların elinde. Eskiden Fransız subayı geldi mi, bizimkiler bir şey sormadan sınır kapısını açarlarmış. Fransız subayı içeri girer, Tabur Komutanına uğramadan Kaymakama gidermiş; ne konuşursa konuşur, dönermiş. Bir gevşeklik, bir sallapatılık...

Öğrendim ki, lacivert arabalı Alfons, üsteğmen; ama görevi önemli. Benim gibi öyle yalnız bölük komutanı değil, siyasi mülki görev ve yetkileri var; kuşkusuz istihbarat da yapıyor. Emir verdim:

“Bu kapıdan benim haberim olmadan kimse içeri giremez. Fransız subayı geldi mi durduracaksınız. Telefon edip bana soracaksınız. İzin verirsem içeri girecek. Önce Tabur Komutanını görecek, sonra Kaymakama gidecek, çıkarken haber verecek; sınır kapısından da benim haberim olmadan çıkamaz.”

Yollar bir karış toz. Alfons’un o saygısız dolaşmasını da engelledim. Yavaş sürsünler arabayı, tozu dumana katmasınlar...

Dicle’de devletin kâğıt parası geçmiyor. Bir liralık kâğıt paranın piyasası her gün değişiyor. Asıl gümüş para geçerli.. Birgün kâğıt paraya 19 kuruş veriyorlar, ertesi günü 21 kuruş... **“Bu piyasa nasıl oluyor? Borsanın kuralları nedir?”** Bilemiyorum. Ama alışveriş gümüş kuruşlarla işliyor. Cizre’nin ekonomik yaşamı böyle...

Cizre sıcak mı sıcak...

Çölde Susuzluk içindeyiz. Resulayn İstasyonu var, trenlere su veriliyor bu istasyondan. Gidip, mataralarımızı dolduruyoruz; yüzümüzü, gözümüzü yıkıyoruz. Çöle daldık mı, bir damla su kalmıyor mataralarımızda. Görevde günlerce dolaştık. Dönüyoruz. Susuzluktan bitkinleşmiştik. Harran’a vardık. Ben atla öndeyim. Arkamdan ikişerli koldan 50 süvari geliyor. Kasabaya böyle girdik. Bir yoldan yüz metre yürüdük. Solda bir kapının önünde orta yaşlı bir kadınla gözgöze geldim ve bu kadından su isteyeyim dedim. Dili de biraz öğrenmiştim:

Cip may... (Cip, getir; su may)

Kadın içeriye koştu. Ben atı durdurdum. Bekliyorum, içeriden su getirecek sanıyorum.

Oysa kadın elinde tekerlek bir tahta kutuyla evden çıktı. Eskiden tahin helvası konan tahta kutular vardı, sanırım öyle birşey... Kadın koşmaya başladı, eliyle de “gel” diye bana işaret ediyor. Ardından yürümeye koyuldum. Yolun köşe yaptığı yerde sekiz - on metre çapında, üstü yemyeşil yosun, içi kıpkırmızı su, bir göl var. Kadın suyun içine girdi. Eliyle yosunlan aç aça ilerliyor. Göbeğinin üstüne kadar ıslandı kadın. Entariyle küçük gölcüğün en temiz yerine dek daldı, bana su vermek, ikram etmek için; oraya taşı daldırdı, sonra sudan yavaş yavaş çıkararak, bana getirdi.

- “İçmem” dedim. Kadıncağz bir kızsın. Haklıydı ama.

- “Ben sana bu suyu ikram etmek için çırpındım, sen nasıl içmezsin diye bana öfkelenmekte haklı değil miydi?”

Kadına teşekkür ettim. Gittik, Jandarma Yüzbaşısını bulduk, oturduk; birazcık temiz su buldular, içtik. Yüzbaşı durumu anlattı bize:

- “Burada su işi böyledir. Birinci Dünya Savaşında bir Alman grubu, oradan geçerken suları görünce ‘nasıl kolera salgını olmaz’ diye şaşırmış. Halk, pis suyun içine kahve kaşığıyla bir kaşık yoğurt koyar, hemen içmez; suyu biraz beklettikten sonra içer, dibini de bırakmış.”

Yoksulluk dizboyuydu o yörede, susuzluk da yoksulluğun üstüne biniyordu.

Çölde geziyorsun, ya da yolculuk yapıyorsun. Bakıyorsun bir ağacın altında birkaç kişi oturmuş, vahamsı bir yer, gidiyorsun yanlarına:

- “Merhaba..”

- “Oooo hoşgeldin, buyur otur.” Oturuyorsun. Bir ateş yanıyor. Odunu altına sürüyorlar. Odunun kökü dışarıda sürekli yanıyor, yandıkça sürüyorlar. Askerin çay bakraçları gibi bakır bakraç, ateşin üstünde... İçinde siyah bir su, durmadan kaynıyor. Kulpsuz fincanla bir yudumluk ikram ediyorlar bakraçta kaynayan siyah sudan. Siz fincanı alıp kaynar kaynar bir solukta içeceksiniz. Kininden daha acı, zehir gibi acı... Olağanüstü bir durum olursa ikinci yudumu sunarlar. Ama İkinciye de aldıktan sonra yürüyemeyecek durumda olan bir kişi, daha altı saat yol yürüyebilir. Çölün bu kahvesine “kahvemina” diyorlar; “kahvesi var”, doping gibi bir şey...

Çölde dolaşırken sınıra yakın bir istasyonda dört-beş er gördüm. Giysileri perişan; ellerinde boş gaz tenekeleri ve torbalarıyla...

- “Kimsiniz, ne arıyorsunuz burada?”

- “Efendim, biz Türk Mezarı’ndayız.”

- “Neresi bu Türk Mezarı?”

- “Dirzor yöresinde, sınırın öteki yakasında Türk Mezarı var, biz orada karakol-

dayız, erzak almak için geldik.”

Süleyman Şah'ın, Fırat'ı geçerken boğulduğu yer. Oraya “Türk Mezarı” diyorlarmış. Kurtuluş Savaşından sonra bu mezar Türkiye sınırları dışında kalınca. Lozan Andlaşmasına Türkiye'nin orada bir şeref karakolu bulundurması maddesi konmuş.

BÖLÜM 6

Bir gün konuşuyoruz. Dediler ki:

- **“Karşıdaki dağın doruğuna bizden önceki kurs subayları, 6 saatte çıktılar.”**

Ben, dağa bakıp güldüm:

- **“Ben iki saatte çıkarım.”**

Çıkar mıydım, bilmiyorum; ama gençlikle birlikte atılım ruhu, beni dürtüyordu. **“Çıkarsın, çıkamazsın”** tartışma büyüdü. Sırrı ve Selahattin adındaki arkadaşlarla birlikte 1 saat 45 dakikada, Eğridir dağının doruğuna ulaştık. Ama Alman ve Avusturyalılar gibi teknik bir çıkış değildi. Dikine yürüyerek, tırmanarak çıktık. Çıkarken bir de kurt kapanına yakalandım. Avcının biri kurt kapanı kurmuş. Ben üzerine basınca çat diye kapandı. Vay.. Vay., demesini de bilmiyorum. Sessizdim... Canım çok yanıyor. Şaşkınlık ve acıyla kurt kapanı diyeceğime, bir askerlik deyimi olan **“Kurt kuyusu”** diye bağırılmışım. Sesimi duyan Sırrı, ayağıma kapanla sarılmış gizleme otlarını görünce tabancasını eline alıp yaklaşmaya başladı. Tabancayla ne yapacak?

Sonunda ellerimizle kapanı zor bela açtık, bilek gücüyle...

Dönüşte kapanın sahibi geldi:

- **“Benim kapanı ne ettiniz?”** dedi.

- **“Ulan, bizi uçuruma düşürecektin”** dedik.

- **“Düşmezsiniz, ben aylar için kazık çaktım, kapanı da oraya bağladım”** demez mi?

Çevreyi gezip görüyorum ki yoksulluk diz boyu. O yörelerin tüm öyküleri yoksulluk üzerinedir. Niğde'de arkadaşım Emin Beyin sık sık yinelediği bir sözü vardı: **“Ayının kırk iki türlü şarkısı varmış, hepsi elmayla armudun üzerineymiş. Bunun gibi köylü de yoksulluğa ilişkin öyküler üretmiştik”**

Mardin'in tepesine oturmuş iki kişi. Tepeden baktığınızda aşağıda dümdüz bir çöl uzanır. Çölün ilerisi bulutlanır görünmez. İki Mardinli yoksul, iki saat hiç konuşmadan, ses çıkarmadan çöle bakmışlar, bakmışlar... Birisi bu suskunluğu yırtmak istemiş:

- **“Ulan Hamo, acep şimdi padişah ne yapar ki?” Hamo bu sorudan pek hoşlanmış:**

- **“Padişahı mı sorursen?”**
- **“Evet. Padişahı sorurem.”**
- **“Effendimmm padişah oturupdi. Solinde bir kazgan içi pekmez doli, sağında bir kazgan, içi hoşaf doli. Elinde bir kefçik (kepçe) ister, hoşaftan içer, ister pekmezden içer.”**

Siirt'in «Billuris» diye bir kaplıcası var. Kocaman bir ev kadar büyük ve geniş. Üstü kapalı bir kubbe. Ama doğal bir kubbe, bir mağara. Bir oyuktan, giriliyor, içinde su kaynıyor. Kükürtlü bir sıcak su. Ciltte ne ekzama bırakır, ne yara. İyileştirici nitelikleri var.

Billuris'e giderken yol Bolan suyunun kenarına iner. Billuris de Botan suyuna karışır. Siirt'ten Billuris'e gelirken, yarım saat ötede bir kayalık bulunur. Yerliler, **“Mindik kayası”** diyorlar. Yoksul bir köylü oturmuş Mindik kayasının karşısına... Demiş ki: “Mindik kayası köfte olsa, Bolan'ın ırmağı da turşu suyu olsa... Bir köfteden ye, bir turşu suyundan iç... Ye Allah ye, keyfine bak...”

“Tahte mindik bibi kurtik, ave botan bibi turşik” diye bir tekerlemeleri de vardır. Açlık gerçeğinden kaynaklanmış bu öyküler güldürücü, ama düşündürücüdür; o yöre insanının kara yazgısını yansıtır.

Halk darı ekmeği yer. Konukları olursa soğanla darı ekmeğini sofraya koyup derler ki:

- **“Buhî kurban, buhî.”**

“Nân-ı gilgil (darı ekmeği) Hazret-i Piyaz (soğan) ye kurban olayım ye.”

Bu öyküler beni çok düşündürmüştü. Çevrenin durumunu yakından izliyor, halkla ilişkiler kuruyordum. Türkiye'nin gerçeklerine ayaklarımı basıyordum. Ne var ki, bu gerçekleri değerlendirip yorumlamak, bir senteze ulaşmak başka ve çok zor bir iştir.

BÖLÜM 7

Sason'da Baskınlar, Çatışmalar

Sason, Siirt'in kuzeybatısında Türkiye'nin en sarp bölgelerinden birisi, belki de birincisidir. Dersim, Sason'a göre Batı sayılır. Dersim'den Şark hizmetiyle bizim birliklere gelen subaylar şaşırırlardı.

Sason, kuş uçmaz kervan geçmez dedikleri yabanıl ve sarp bir bölgedir. Burada halk askere gitmez, vergi vermez, kendine göre bir düzen içinde ve ilkel koşullarda yaşar. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nden çıkarılan bir yasaya göre, hükümet bu yöreyi yasak bölge yapmış. Ankara'dan bir kurul gelmiş, Sason çevresindeki sarp tepelerin üzerine birer flama dikmiş, bu sınırlar içinde oturmak yasak denmiş. Halk, yönetimin gösterdiği, önerdiği başka bölgelere

yerleştirilecek. Ancak bu yasa çıkmış, yaptırım kullanılmamış, o bölgedeki aşiretlerin üstüne gidilmemiş. Böylece yasak bölgede, ya da ö yörenin deyimiyle **“mıntaka-i memnu”**da yaşayanlar hayatlarını bildikleri gibi sürdürürlerken bir olay patlak vermiş.

Sason ilçe merkezine çok doğrucu bir kaymakam gelmiş, ilçedeki ileri gelenlerin uygunsuz tutum ve davranışlarına ilişkin dosyalar tutmaya başlamış. İlçedeki yetkililer de kaymakama karşı birleşmişler. Kaymakam bu cephe karşısında yenilgiye uğramış. Adamcağızı görevden almışlar. Onun yerine hemen bir kaymakam atanamamış. Ancak o yöreden bir bucağın vekili olarak tayin edilmiş. Yeni kaymakam vekili hırslı bir kişi olsa gerek. Kaymakamlığa asil olarak yerleşmek istiyor. Ordudan uzaklaştırılmış eski bir subay olduğu söylenen bu adam hemen işe girişmiş, ilçe merkezindeki ileri gelenleri avucuna almış; Jandarma Yüzbaşısı, Tayyare Cemiyeti Reisi, Müftü, Posta Müdürü, kim varsa bütünleşmişler! İlçede karakolları kapatmışlar; karakollardan getirdikleri erlerle ilçe merkezinde bir bölük kurmuşlar. Bu bölüğün başına geçerek bölgede vergi toplayacaklar.

Yeni kaymakam vekili de diyecek ki: **“Şimdiye dek ilçede vergi toplanamamıştı, ilk kez ben topladım.”**

Bu plan yukarıya yaranmak ve göze girmek için başarılı görünüyor. Kaymakam vekili, emrindeki birlikle planı uygulamak için Sason dağlarında yürüdükçe haber de yayılıyor. İlk yöneliş: **Harbak Vadisine...**

Harbak Vadisinde, Harbak köyünün bir ağası var. Adı Tartari Badik. Bizimkiler Tatar Badik derlerdi. Harbak Vadisinin içindeki bütün köyler, bütün halk bu adamın ağzının içine bakıyor. Tartari Badik’e askerin geldiğini söyledikleri zaman:

- **“Durun bakalım hele yaklaşınlar”** diyor.

Jandarma, Tartari Badik’in köyüne varınca tepelerden tepelere seslenip anlaşıyorlar. Buluşma sağlanıyor. Kaymakam vekili isteklerini belirtiyor:

- **“Vergi almaya geldik.”**

Tartari Badik akıllı adam; düşünüyor ve diyor ki: **“Ben istesem elimdeki kuvvetle bu bölüğü durdurabilir, en azından ürkütebilirim; ama karşımdaki hükümdür, sonra arkadan bir tümen gelir, büyük zarara uğrarız. İyisi mi, bunlara biraz para verelim, gitsinler, ilerlemeyip, oldukları yerde kalsınlar; işi burada bitirelim. Asker ilerlemesin, olduğu yerde konaklasın; sizler konuğumuz olun, köyümüze buyurun; biz de bu arada istediğiniz parayı toplayalım.”**

Anlaşma gerçekleşiyor. Köye yukarıdan bakan bir tepeye asker yerleşiyor, aşağı inmiyor; kaymakam, jandarma komutanı, müftü ve ötekiler köyde çeşitli evlerde konuk olarak ağırlanıyorlar.

Jandarma Yüzbaşısını da Tartari Badik, kendi evinde ağırlıyor. Yorgun konuklar ellerini yüzlerini yıkayıp dinlenmek için çekiliyorlar. Tartari Badik, adamlarını yöredeki köylere koşturarak para toplamaya çalışıyor. Ancak ters bir iş oluyor:

Planı bozan nedir?

O yörede ötekilere benzemeyen bir aşiret var. Bu aşiretin kadınları, kızları çok güzel. Rus, ya da Kafkas tipli, sarışın ve görenekleri, tutumları bir başka türlü... Bana anlattıklarına göre bu aşiretten birisinin ilçe merkezinde işi mi var; yanına genç ve güzel karısını almış. Kadının elinde bir bakraç yoğurt, kendisinde bir bakraç yağ ilçeye inerlermiş. Adam karısını bakraçlarla birlikte Jandarma Yüzbaşısının evinde bırakır, kendisi iki-üç gün içinde işini görür, dönüşte karısını da alır köyüne dönermiş. Anlattıkları böyle...

Jandarma Yüzbaşısı bu tutuma alışmış olsa gerek. Bir büyük yanılgıya düşmüş. Tartari Badik'in evinde erkek yok; gelin harıl hani akşam yemeği hazırlıyor. Tam o sırada Yüzbaşı geline yaklaşmak isteyince olay çıkıyor. Kadın direniyor, başlıyor bağırmağa...

Ve kötü rastlantılar birbiri ardına geliyor. Oraların evlerinde pencereler mazgallı. Gelin bağırınca elinde mecdiye dolu çıkınla yakın bir köyden dönen bir erkek duyuyor. Bir kez patırtı gürültü çıkmaya görsün. Herkes birbirine seslenmeye başlıyor. Erkekler toplanıp eve doğrulunca Jandarma Yüzbaşısı evin üst katma çıkıp durumu görüyor. Ne yapsın? Dama çıkıyor, oradan bir gübre yığınının üstüne atlayıp askerin bulunduğu tepeye doğru koşmaya başlıyor. Peşinden koşanları korkutmak için de birkaç el ateş ediyor. Bu durumda yüzbaşının üstüne gidemiyorlar. Bölük de Yüzbaşısı görünce koruma ateşi açıyor.

Yüzbaşı kurtuluyor; ama köylünün gözünü kan bürüyor, **ne kaymakam vekili, ne müftü, ne Tayyare Cemiyeti Reisi kurtulabiliyor; hepsini öldürüyorlar.**

Jandarma Yüzbaşısı olayı rapor ediyor; ne var ki, gerçeği olduğu gibi yazamıyor.

Sason'da harekât emri, bu gerekçeyle veriliyor.

Sason dağlarına doğru gece yürüyüp, gündüz yatıyoruz.

Gece yürü, gündüz yat, gece yürü, gündüz yat... Sanırım üçüncü gündü. Hepimiz gündüz uykumuzu aldıktan sonra çadırlara girip kâğıt oynuyoruz.

Bir gün biz kâğıt oynarken karargâh çavuşu geldi:

- **"Efendim, yeni bombalar gelmiş, bunlar Rus bombalarıymış. Tüfekçi nasıl kullanılacağını öğretecek... Tabur Komutanı 'subaylar gidip tüfekçiden bombaların nasıl kullanılacağını öğrensinler' diye emir verdi."** Ben bizim bölüğün çavuşunu çağırdım, **"Oğlum, git sen öğren bombaları"** dedim.

Üçüncü günü akşamı hava kararırken, Tabur Komutanı beni çağırdı. Haritayı açıp gideceğim yeri gösterdi. Garzan suyu, bir vadide akıyor. Vadi bir yerde çatal yapıyor, ikiye ayrılıyor. Haritadaki eğrilerden anlıyorum, vadinin kuzey yamaçları çok sarp, dimdik. Güney yanı yayvanca. Arziv Dağı, vadinin çatallaştığı yerde kale duvarı gibi yükseliyor. Bir de Hürurük Dağı var ki, kışın sarp doruklarından çiğ düşmüş. **Köylüler çığa -çıkardığı gürültüden ötürü- "Allahın topu" diyorlar.** Bu en sert bölgede Asi Köyü var. Vadinin çatallaştığı yere

ulaşınca bana verilen kapalı zarfı açacağım. Görevim zarfın içinde yazılı.

Erlerden birine emir verdim: **“Oğlum bombaları getirin buraya.”**

Dokuz bomba getirebildiler. **“Ne yapayım?”** derken, aklıma geldi. Ben bu bombaları kullanmasını bilmiyorum. Bunlar yeni gelen Rus bombaları. Oysa biz İngiliz el bombalarını biliyoruz. İngiliz bombasının bir maşası vardır, bir de maşayı tutan kıvrık bir teli. Maşayı tel-den kurtardın mı, maşa kalkar, kalktı mı bomba ateşlenir, birkaç saniye sonra patlar. Çok kullanışlıdır.

Peki, bu Rus bombası nasıl atılacak?

Anımsadım ki, bu bombalar geldiği zaman biz arkadaşlarla çadırda iskambil oynuyorduk. Tüfekçi bize komutanın emri üzerine bombaların nasıl kullanılacağını öğretecekti. Oysa ben kendi yerime Hasan onbaşıyı göndermiştim:

- **“Hasan nerede?”**

Dalgacılığımın faturasını ödüyordum. Birinci bombayı bir deneyeyim dedim; kafama göre mandalını çevirip ileriye doğru savurdum. Bomba patlamadı. İkinci bombada anahtarı buldum. Çevirip attım. Bekliyoruz patlamasını... Zaman geçiyor. Bomba suyun içine düştü, patlamadı; derken birden patladı. Vadiden öyle büyük bir gürültü yansıdı ki kulaklar sağır olur. Üzerimize yağmur gibi su yağdı.

Bir gün ben 7'inci Seyyar'a konuk gittim. Arada sırada eylemden çekilir, temizliğe girerdik. Çamaşırlar kaynatılır, yıkanılır, traş olunur, dinlenilir, herşey tertemiz edilirdi. Böyle bir arada 7'inci Seyyar Jandarma Taburu'na vardım. Yedik, içtik, ertesi günü döneceğim. Tabur Komutanı dedi ki:

- **“Gitme, Biz emir aldık, sizin taburla ortak bir operasyona çıkılacak. Biz de sizin oraya gidiyoruz. Birlikte gidelim.”**

- **“Olur.”**

Benim birliğim Hazo'da. 7'inci Tabur Sason'da. Sason'dan Hazo'ya yola çıktık. Erler yürüyüş kolunda. Biz subaylar atlıyız. Ben Cizre'den beri tanıdığım Ethem'le konuşuyorum. Yol uzayınca çevremize arkadaşlar toplandılar. Biz yedi-sekiz atlı olduk. Böylece iki bölüğün arasında 40-50 metre bir açıklık oluştu. Atlı subay grubu bu açıklığın ortasında yürüyor. Birdenbire önümüzdeki bölük kuş sürüsü gibi dağılıp arkaya doğru koşmaya başladı. Atlar ürktü. Ne oluyor? Baktım ilerde iki Kürt ayağa kalkmış duruyor. Sürdüm atı Kürtlerin üstüne:

- **“Ne oluyor ulan?”** Birisi konuştu:

- **“Yüzbaşı Beg, biz burada yatıyorduk. Baktık asker rap rap rap geliyor. Bu, yanındaki dedi ki ‘Bak asker geliyor, niçin selam vermediniz?’ diye çıkışlılar, bize kızarlar.’ Bunun için selama kalktık, ama asker biz ayağa kalkınca ürktü.”**

Urku, ürkeklik, korku...

Bunlar utanılacak duygular değildir. İnsan yaşadı mı, hele silahlı çatışmalar içinde yıllarca yaşadı mı; hepsini görüp, duyuyor. Bir tek erin yarattığı ürkü, en yürekli birliği darma-
dağın edebiliyor...

Miklat yürekli bir çocuktur. Atılgan subayların çevreden gördüğü saygıya da özeniyordu. Görev duygusu da üstündü. Yürekli olmak korku duymamak değildir. İnsan korkar, korkusunu yenmeye çalışır. Ama gereğinden çok atılgandı. Birkaç kez anlattım: **“Bak oğlum, iyisin, hoşsun; ama bir yere giderken, güvenliğini sağlamadan gitme!”**

Bir gün ben yoktum, bir ateş sesi gelince; sesin geldiği yere doğru fırlamış kendi başına... Bir kurşun yemiş çenesinden. Gece getirdiler. Bir çardağa yatırmışlar. Miklat'ın çenesinin bir yanından girmiş, öteki yanından çıkmış kurşun. Yüzü gözü sarılı, hastaneye göndereceğiz. Miklat kâğıt kalem istedi, işaretle; konuşmıyor, yazdı: **“Canım çok yanıyor, Tahsin (Doruk) ağabey timar ederse geçer.”**

Tahsin ağabey, bizim taburun veterineri. Yazıyı Tahsin Ağabeye gösterdim. Veteriner: **“Ben el süremem, dedi. Yetkili değilim. Sonra bir şey olursa beni sorumlu tutarlar.”** Dokunamadık. Miklat'ı yolladık.¹

Biz hastalandığımız zaman çoğunlukla baytara başvururduk. Doktora gittiğimiz zaman şöyle bir bakar; **“Üşütmüşsün, bir aspirin al geçer”** der, ilgilenmez. Baytarın ise yaklaşımı başka... Bir gün ben arkadaşların çadırında oturuyorum, söyleşiyoruz. O sırada baytar başını çadırın kapısından uzattı: **“Tahsin ağabey hastayım, göğsüme soğuk oturmuş hırlıyorum”** dedim. Tahsin ağabey; **“Belli”** deyip, gitti. Doğru benim çadıra gitmiş, benim eri bulmuş: **“Ulan, sen ne biçim adamsın? Koskoca Yüzbaşı böyle çadırda yatar mı? Çadırın çevresine hendek kaz, eteklerini göm, çadırın içine köz, ateş koy”** demiş. Er ateş yakmış, baytarın bütün dediklerini yapmış, ateşin közlerini tenekeyle çadıra taşımış. Çadırın içi hamam gibi ısınmış, Tahsin ağabey: **“Koy ulan çaydanlığı da ateşin üstüne... Tentirdiyotu getir, alkolü de getir, aspirin bul.. Nerede Yüzbaşının çamaşırları?”**

Yarım saat sonra Tahsin ağabey kafasını bizim çadırdan içeri uzattı; **“Hadi kalk, yürü”** dedi. Beni alıp çadırıma götürdü, yatağa yatırdı, bir şey içirdi, sırtıma kupa çekti, tentürdiyot sürdü kafes kafes... Bir çay daha içirirken aspirini de yutturdu, bir ayrı ilaç verdi. Sonra ere; **“Bak oğlum, Yüzbaşı şimdi terleyecek; terledi mi çamaşırını değiştireceksin. Çadırın kapısı açılmayacak, kapalı kalacak; sen burada duracaksın, çadır soğumayacak. Yarın bu adam ayağa kalkmazsa, gözünü patlatırım.”**

İki saat sonra baytar yine geldi, denetledi: **“Hah şöyle”** dedi.

Tabii ben ertesi gün çakı gibi ayağa kalktım. Baytarın bakımı, işte böyle başka türlü oluyor.

¹ Miklat'ın sonradan çenesi çarpık kaldı. Ama yazgısında şehit olmak varmış. Kore savaşında bir mayının üstüne bastı; paramparça havaya uçtu.

Elimizde maşalı İngiliz bombaları var. Süleyman onbaşı bombanın maşasını çekti, çöktüğü yerde davrandı: **“Bismillah”** diye fısıldadı, fırlattı bombayı. Hepimiz kulak kesildik. **“Tak”** diye bir ses çıkararak, dibinde bulunduğumuz kayanın üstündeki düzlüğe düştü. Sanki bir küçük kaya parçası, ya da büyük bir taşın çıkardığı sesi çıkardı; ama daha madenî bir tınlaması da vardı. Biz de soluğumuzu kestik. Ve ardından bir tıkırtı duyuldu; bomba kayanın üstündeki eğik düzeyden tıklar tıklar yuvarlanarak geldi aramıza düştü.

- **“Nereye düştü?”**

Görmüyoruz karanlıkta. Nöbetçi kulaklarını dikti, dinliyor. Bizde çıt yok. Saniyeler yüzyıl gibi geliyor. Acaba hangimiz havaya uçacağız? Tam bu sırada dört beş adım ötemden birisi bağırdı:

- **“Patladı mı ulaaan?..”**

Ancak karanlıkta birşey görmediği için, biz de kayanın dibinde bulunduğumuzdan ateşin etkisi yok. Biraz soluklanınca el bombası ne oldu, diye düşündüm. Bomba patlamamıştı. İngiliz bombasıydı; ama sonradan duymuştuk. İngilizlerin, Çanakkale’de denize attıkları bombaları çıkarıp, bize yolluyorlarmış. Bu söylenti doğru muydu, bilemem...

Musayi Sa’do ile iyi dosttuk. Bir gün bana gelip dedi ki: “Bizim küflet (o yörede eşlerine **‘küflet-külfet’** derler. Aile yükümlülüğü erkeğin sırtında olduğundan böyle bir deyim yaygınlaşmış) bizle kavga yapıyor, **‘Yüzbaşı Begi niçin yemeğe çağırılmıyorsun’** diyor. Bu çağrı üzerine ben de kalkıp, Musa’nın evine yemeğe gitmiştim. Ağaçlık bir yamaçta tek katlı küçük bir ev. Musa’nın karısı güzel yemekler hazırlamış ve hazreti piyaz (soğan) ... Musa’dan başka, tanımadığım iki Kürt daha vardı. Yemekten sonra söyleşiyoruz. Ben yeni öğrenmeye başladığım Kürtçeyi kullanmaya çalışıyorum. O sırada Musa’nın karısı sofrayı toplamış, duvarın dibinde namaza durmuştu. Kurduğum Kürtçe tümcelerde, sözcükleri yerli yerine oturtamadığım için konuşmam gülünç oluyordu. Bir kulağı bende olduğundan kadın arada sırada kıkırdıyordu. Namaz bittikten sonra kendisini çağırdım. Yetersiz Kürtçemin bütün olanaklarını kullanarak dedim ki: **‘Bak kızım, bir savaşta Hazreti Ali’nin sırtına ok saplanmış. Çok acı verdiği için kimse oku çekip çıkarmaya cesaret edemiyormuş. Namaz vakti gelmiş. Hazreti Ali namaza durmuş. Arkadaşlarından biri oku sırtından çekip çıkarmış. Ali, kendini namaza öylesine vermiş ki, duymamış bile... Sen bir yandan ibadet ediyorsun, bir yandan kıkırdıyorsun, Allah bunu yutar mı?’**

Bunun üzerine üç Kürdün arasında ateşli bir tartışma başladı. Ben anlayamıyorum; çünkü özellikle Zazaca konuşmaya başladılar. Arada sırada meraklanıyorum, soruyorum. Musayi Sa’do beni durduruyor. En sonunda Musa sordu:

- **“Yüzbaşı Beg, hükümet size kaç lira aylık veriyor?”**

Biz 48.5 lira alıyorduk, yuvarlak sayıyla konuştum: 50 nit...

Kürtlerin biri dedi ki:

- **“Biz bu parayı sana veremeyiz.”**

Öfkelendim:

- **“Ulan ben buraya konuk geldim, sen ne diyorsun?”** Musa durumu açıkladı:
- **“Yüzbaşı Beg, biz sana bir ev verelim...”** Sonra düşünce düşünce konuşmasını sürdürdü: **“İki tarla verelim... 5 - 10 koyun verelim... 20- 30 keçi verelim... Bir çift öküz verelim... Sen yalnız yapamazsın, bir de hizmetkâr verelim. Sen bu subaylıktan vazgeç, gel bizim köyün mollası ol; ama bizden aylık isteme...”**

Eğer öneriyey, **“evet”** dese ydim; köyün mollası, daha başka deyimle hocası olmuştum.

Aradan 20 yıl geçti. Ben Siirt'e tümen komutanı olarak gittim. Musayi Sa'do'nun karısı haber gönderdi, beni çağırıldı. Gittim. **“Ne var?”** diye sordum. Kadın dedi ki, **“Benim kocamı öldüren kardeşimmiş. Bu işi bilmeden yapmış. Şimdi çocuklar büyüdüler. ‘Babamızın kanını yerde bırakmayacağız’ diyorlar, dayılarını öldürmeye kalkıyorlar. Sen bu işe bir çare bul.”** Ben çocukları doğrudan doğruya çağırırsam olmaz. Siirt'te yüzbaşılık zamanında tanıdığım bir arkadaşım vardı. Sayılan bir kişi. Çocukları birlikte çağırtdık. Öğüt verdik. Kan davasını durdurduk.

BÖLÜM 8

Doğu Hizmetinden İstanbul'a...

Jandarmalıkta son günlerimi geçiriyordum. O günlerde başımdan geçen iki olayı hiç unutmam:

Anılarımın başında hayvanları çok sevdiğimi söylemişim. Çocuklukta başlayan bu eğilim, annemin etkisiyle gelişmişti. Sason'da doğanın ortasında yaşıyorduk. Her durumda olmadık yerlerde olmadık hayvanlarla karşılaşmak olasıydı.

Bir gün çatışma sırasında sürünerek ilerliyordum. Ateş altındaydık. Toprağın engebelilerinden yararlanarak ilerleme çabasıdayken önümdeki çalı çırpı arasında bir kuş yuvasına rastladım. Yuvanın içinde altı tane yavru vardı. O sırada insan ne düşünür?

Benim aklıma ilk gelen şeydu: Burada çatışma olunca ateş seslerini duyan anne yavrularını bırakıp kaçmış. Oysa biraz sonra o yörede çatışma bitmiş olacak ve ana kuş yerine dönecekti; ama ben bunu düşünemedim. Kabalağımı çıkardım, palazları içine doldurdum. Operasyondan sonra askere gösterdim. Erlerden biri dedi ki:

- **“Yüzbaşım, bunlar keklik...”**

Bu yavruları, besleyip büyüttük, bize alıştılar. Onları bir yerden bir yere giderken katırın sırtına yerleştirdiğim bir kafesin içinde taşıyorum. Bu kekliklerin benim olduğunu bilmeyen yeni gelmiş bir subay; bunları kayaların önünde ötüşüp dolaştığını görünce teker teker hepsini avlamış, hepimizi yemeğe çağırıldı Ben bu yemeğe gitmedim. Kekliklerimi de aylarca unutamadım.

Bir gün bizimkiler yasak bölgede dolaşan bir Kürdü yakalayıp getirmişler. Baktım zavallı bir adam... Sordum anladım ki, çoluğu çocuğu var. Ben şimdi bu adamı ne yapayım? Görevim aşağıya teslim etmek.. Oradan da kim bilir nereye gönderirler? İçimde birdenbire oluşan bir duyguyla yanımdaki mavzeri aldım. Biliyorum silah boş; ama şöyle arkaya dönüp mekanizmayı kurdum, verdim Kürde...

- **“Yat, şu leyleğe ateş et; vurursan seni salıveririm”** dedim.

Leylek ikiyüz metre kadar uzakta dolaşıyor. Adamı izliyorum, Kim bilir, aklından neler geçiriyor? Eğer leyleği vurursa, karısına, çocuklarına, evine kavuşacak. Kolay değil durumu... Yüzünden tüm düşünceleri, kaygıları okunuyor. Kürt nişan aldı, hedefe baktı, bir daha baktı, kıvrandı, işi uzatıyor: **“Atsana ulan, ne duruyorsun?”**

Yalvarır gibi döndü bana adam, insanlığı sanki gözlerinde toplanmıştı, ağlamaklı bir sesle: **“Yüzbaşı Beg, hacı leylek yahu?”** dedi. Bunun üzerine, elinden mavzeri aldım, çok duygulanmıştım:

- **“Hadi git, ortalıkta görünme”** dedim.

Siirt'te Birinci Piyade Alayının Sekizinci Bölük (Makineli Tüfek) Komutanıyım.

Doğu görevimin bitmesine az bir süre kalmış. Yeniden klasik askerlik koşullarına girmiştim. Bir ev tuttum. Askere eğitim yaptırıyoruz. Akşamüstü ben hemen eve koşuyorum. Elime ne kitap geçerse okuyorum. Coğrafya, tarih, askerlik... Askerliğe ilişkin okumadığım kitap kalmadı. Evimde rahattım. Siirt'te çok sinek var. Benim evimde sinek yok. Arkadaşlar bunu saptamışlar, diyorlar ki:

- **“Hep senin evinde toplanalım, senin evde rahat ediyoruz; çünkü sinek yok.”**

- **“Peki, neden benim evde sinek yok?”** Anlamıyorum. Ev biraz loşça, perdeler kaim; belki bunun için sinekler gelmiyor diye yorumluyorum.

Benim ev **“Cas”**tan yapılmış. Bir tür çimento gibi harç... Buna Siirtliler **“Mübarek cas”** derler; çünkü bu maddeden yapılan duvar birden yıkılmaz, bel verir, yani yıkılacağını önceden haber verir. Benim odanın bir penceresinin camı köşesinden kırılmış, aldırmiyorum. Bir kırlangıç alışmış, o delikten eve dalıp yuva kurmuş, giriyor çıkıyor kuş; ortalığı kirletiyor, ama aldırmiyorum. Ne olsa bekar evi... Uzun süre dağda çadırda yatmışım, bana saray gibi geliyor; kırlangıça dokunmuyorum.

O zaman orduda manda kolları vardı. Eğitmelik yazıyor, manda kollarını ne kadar zorlarsanız zorlayın bir anlam taşımaz. Bu hayvanlar günde 25 kilometre yürüme gücündedirler. Bu yolu hep bir tempoda yürürler, zorlarsanız düşüp ölürler. Kendi kendime: **“Allah Allah, ben bunları bilmiyorum”** diyorum. Bir başka maddeye daha bakıyorum: **“Tavlalardaki (askerlikte atların bulunduğu ahırlar) kırlangıç yuvalarını bozmayınız; çünkü bu kuşlar sinekle beslenirler, hayvanlar böylece rahat ederler.”**

Gözüm bizim kırlangıça kaydı, o sırada kırlangıç bir dalış yaptı, benden biraz ötedeki uçan bir sineği kaptı. Hemen durumu kavradım; bizim evde neden sinek olmadığını anladım. Siirt'teki yaşayışım bu...

Ver elini İstanbul...

Askerliğimin yeni bir dönemi başlıyordu. İstanbul'da 189'uncu Alayın 2'inci Bölük Komutanlığına verilmişim. Yıl 1937... Bugünkü Teknik Üniversite binası o zaman Taşkışla diye anılırdı. Birliğimiz Taşkışla'daydı. Kent içinde sıkışıp kaldığımızdan savaş eğitimi yapamıyoruz; ama yanaşık düzenden yana, çakı gibiyiz. Havacı teğmenler Ekrem'le, Kadri adında iki genç Ben de bekarım. Paramız yettiği oranda Beyoğlu'nun tadını çıkarmaya çalışıyoruz. İstanbul sinemalarıyla, gazinolarıyla, tiyatrolarıyla, pastaneleriyle, mağazalarıyla, Beyoğlu'su, Bebek'i, Kadıköy'ü, Moda'sı, Şişli'siyle Sason dağlarından ne kadar uzaktı. Türkiye'de birbiri ile ilişkisi bulunmayan iki dünyanın birinden çıkıp ötekine gelmişim. Sason dağlarındaki savaş durumundan İstanbul caddelerindeki tören subaylığına geçiyordum. Taşkışla Selimiye'ye bağlıydı.

Tören Bölüğünün Komutanı oldum, Kolordunun bandosu da Taşkışla'da bulunuyor. Bando da bana bağlandı. Ben artık Sason'daki Madanoğlu değilim. Sason'da er giysileri giyer, üstüne de süvari çizmesini çekerdim. Teneke çerçevesi yuvarlak cep aynasına bakarak bıyık burardım. Bıyıkları kestim. O yıllarda İstanbul'da subay giysileri ve çizmeleri yapan ünlü mağazalar vardı. Bazı arkadaşlar rugan çizme yaptırıyorlardı; ben ruganı sevmezdim; glase denen yumuşak deriden çizmeler; lastikotin kumaştan giysiler yaptırırdım. Törensel bir kıyım vardı.

Taşkışla - Sirkeci arasında yaya gidip geliyoruz. Önce Taksim'e, sonra da Beyoğlu İstiklal Caddesi'nden geçip Tünel meydanına varıyoruz; Yüksekaldırım'dan inip Karaköy'ü, Köprü'yü geçtikten sonra Sirkeci'ye ulaşıyoruz...

Düzeni nasıl almıştım?

Benden otuz adım önde bando. Arkada ben yüksek ve gösterişli bir at üstündeyim. Bölük benim ardımda... O zaman dörtlü sıralar konumunda yürüyüş vardı. Ben bölük uzun görünsün, birlik büyük izlenimi versin diye, üçerle kolda yürüyüş düzeni yapmıştım. Takım Komutanlarını da takımlarının on adım önünde yürütüyordum.

Bir gün bir albay bize baktı:

- **"Bu düzen nerede yazar?"** diye sordu.
- **"Osman Tufan Paşa böyle buyurdu"** dedim.
- **"Haaa.. O zaman başka."** Nasıl olsa Osman Tufan Paşaya soramaz.

Geliş gidişlerimizde yolu Yüksekaldırım'dan inerek kısaltıyordum ki, bandocularımız şişmesinler... Fiyakamız da bozulmasın.

Konuklarımız genellikle gece saat 20 sularında gelirlerdi. Bizim Sirkeci'ye gidiş gelişimiz uzardı. Tören bittiği zaman biz dönüşe geçeriz. Yüksek Kaldırım'dan adı adım çıkarız. Tünel meydanında askere tüfek çattırır; hem bölüğü hem bandoyu soluklandırırım. Biz subaylar da Alman Fişer'in birahanesinde birer duble içeriz. Biralarımızı Baba Fişer'in güzel kızını verir. Sonra Tünel Caddesinden Taksim'e doğru uygun adım yürümeye başlarız.

Gece Beyoğlu civcivlidir. Biz Galatasaray'a doğru yaklaşırken, bando iyice coşar; kadınlar, kızlar çığlık atarlar. Bir cümbüşlü olur geçişimiz. Bando çalar, davullar vurur, asker rap rap yürür; benim at, salına salına ilerler. Beyoğlu'na eğlenmeye çıkmış çoğu kişi kafayı daha önce bulduklarından bölüğün sağına soluna geçerek bizi izlerler. Taksim'e değin böyle yürürüz. Taksim'den kışlaya kadar yollar boş ve loştur. Artık uygun adım zorunluluğunu kaldırıyorum; sigara içilebilir, konuşulabilir, bandocular çiftetelli bile çalarlar, bir keyif içinde kışlaya varırız. Sason'da savaş düzeninden, İstanbul'da tören düzenine böylece geçtim.

O yıl dünyada savaş bulutları yoğunlaşıyordu, Hitler Avusturya'yı yutmuştu, Çekoslovakya'ya sarkıyordu. Südetler Almanya'nın eline geçmişti; dünyada kaygılı bir dönem başlamıştı.

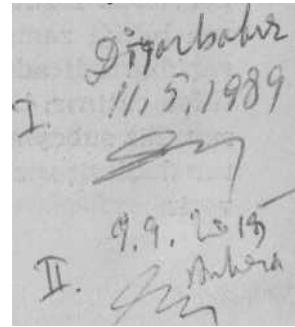
Askerliğimde ikinci dönemle birlikte bütün dünyayı ateşe boğan İkinci Dünya Savaşı başlayacaktı. Çocukluğumu Mütareke'de yaşamıştım; öğrencilik yıllarımda Ulusal Bağımsızlık Savaşı sürüyordu; subaylığımın ilk dönemi oldukça çetin görevlerde geçmişti.

Acaba gelecek benim için neler hazırlıyordu?

İnsan geleceğini bilemez ki...

Ben de bilemezdim.

Ve yaşayarak öğrenecektim.

Cemal Madanoğlu (Sağ yukarıda)

Kuleli Askeri Lisesinde arkadaşlarıyla

(Anılar'ın birinci bölümünün sonu)

ÖZET

CELAL SANCAR

11.09.2015/ANKARA